Vännen Villy – Villy Bergström 1938–2018

EKONOMPORTRÄTT

MATS LUNDAHL är professor emeritus i utvecklingsekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm. Han forskar för närvarande om Östtimors och Haitis ekonomier och om Industriens Utredningsinstituts historia. mats.lundahl@hhs.se

Villy Bergström var en av Sveriges i särklass mest färgstarka nationalekonomer. Han var utbildad i Uppsala. Senare var han knuten till Industriens Utredningsinstitut och Arbetslivscentrum, innan han blev den förste chefen för Fackföreningsrörelsens Institut för Ekonomisk Forskning (FIEF), chefredaktör för Dala-Demokraten och vice riksbankschef. Han disputerade på en avhandling om industriinvesteringar, men han var främst intresserad av ekonomisk politik – ett område där han kunde kombinera sina ekonomiska kunskaper med sitt starka politiska engagemang inom socialdemokratin.

Jag träffade Villy Bergström för första gången 1981. Bo Södersten fyllde femtio och jag redigerade en vänbok där Villy medverkade med ett kapitel om investeringspolitiken i Sverige under efterkrigstiden. Han kom ner till femtioårskalaset i Lund. Vi fann varandra direkt, för Villy var lätt att ha att göra med – inga slingerbultar och inget hyckleri. Han sade vad han tyckte även om det inte var opportunt och skrattet låg aldrig långt borta. Villy hade alltid någon ny historia om någon ekonomkollega att berätta och han älskade att göra det.

Villy Bergström var född 1938. Han blev pol mag i Uppsala 1963 och fil lic där 1973. Under tiden var han lärare på Uppsalainstitutionen och var mellan 1965 och 1969 också knuten till Industriens Utredningsinstitut (IUI). Villy disputerade 1981 på en avhandling om de svenska industriinvesteringarna under efterkrigstiden – en sammanläggningsavhandling, innan detta blivit vanligt (Bergström 1982). Han blev docent samma år. Hans handledare var Ragnar Bentzel – ”Naja” – som han sedermera (Bergström 2009) ägnade ett kärleksfullt porträtt i den bok som gavs ut till IUI:s 70-årsjubileum 2009. Avhandlingens första kapitel är en institutionell översikt av de regler och den underliggande politiska filosofi som betingade kapitalbildning, beskattning och avskrivningar inom industrin. I det andra kapitlet sätter Villy upp en modell för företagens kapitalkostnader och presenterar några summariska beräkningar av kostnaderna för olika finansieringsalternativ. I det tredje kapitlet skattar han produktionsfunktioner och faktorefterfrågefunktioner för den svenska industrin. I det avslutande kapitlet skattas investeringsefterfrågan i en modell där kapitalet disaggregerats i maskiner och byggnader.

Jag är tacksam för konstruktiva synpunkter från Magnus Henrekson.

Villys avhandling var ”teknisk”. Han såg dock inte sig själv som någon teoretiker. ”Jag får slita med matematiken”, sade han. Det som intresserade honom mest inom nationalekonomin var i stället den ekonomiska politi-

ken, styrningen och makroekonomin, naturligt nog, eftersom han var engagerad socialdemokrat, tillika keynesian, och gärna ville omsätta sina ekonomiska kunskaper i praktisk handling. Hans lic-avhandling (Bergström 1969), skriven på IUI, behandlade just svensk ekonomisk politik. Villy börjar med ett översiktligt svep över politiken från mitten av 1800-talet fram till 1960-talet, går därefter igenom teorin för ekonomisk politik och avslutar med ”ett försök till utvärdering” av politikens verkningar under mellan- och efterkrigstiden. Intresset för ekonomisk politik höll i sig hela livet. Mellan 1975 och 1977 och 1982–83 ingick Villy i SNS (Studieförbundet Näringsliv och Samhälle) Konjunkturråd, som varje år publicerade en skrift som analyserade den svenska ekonomin och den förda ekonomiska politiken. Han ingick också i redaktionen för *Ekonomisk Debatt* 1977–79. Han hade rekryterats dit av sin sedermera synnerligen gode vän, jaktkamrat och ideologiske trätobroder Hans Tson Söderström.

Villy avvek på ett friskt och välgörande sätt från nutidens prestigepubliceringsjagande artikelstachanoviter. ”När jag disputerade var jag i 40-årsåldern och hade aldrig haft en fast anställning”, skriver han i sina memoarer, men då ”var förhållandena på arbetsmarknaden så gynnsamma att det inte ingav särskild oro” (Bergström 2015, s 56). Tiderna var annorlunda, men jag tror inte att Villy skulle ha fallit för nutidens modenycker. Han ansåg den sortens övningar vara meningslösa. ”När jag har skrivit en artikel publicerar jag den i *Scandinavian Journal of Economics*”, sade han.

1. Barndom och studier

Erik Lundberg (1961, s 130) myntade begreppet Horndalseffekten, när han upptäckte att järnverket i Horndal under en femtonårsperiod utan att ha gjort några investeringar stadigt förbättrade sin produktivitet, vad som sedermera blev känt som *learning by doing*, totalproduktiviteten eller residualfaktorn. Villy älskade att, när begreppet dök upp i något internationellt sammanhang han var på, tala om att han kom från Horndal. Där tillbringade han sina första åtta år med föräldrarna, i en enrummare. Villy hade ett politiskt intresse med sig från hemmet. Hans pappa, Abel, som arbetade på järnbruket, hade varit radskrivare för *Dala-Demokraten* i Horndal, tills han 1946 blev erbjuden att bli tidningens platsredaktör i Grängesberg. Där blev Villy klasskamrat med Bo Söderstens systerson Lars Ramqvist, sedermera chef för Ericsson. I Grängesberg fick han gå i realskolan och därefter tog han studenten i Ludvika.

1959 började Villy läsa på universitetet i Uppsala, på en pol mag-examen. Statistik var inget vidare. Där härskade den excentriske Herman Wold. Nationalekonomi var marginellt bättre. Den sju år äldre vännen Södersten hade inspirerat Villy till att studera ämnet. I sina memoarer berättar han hur han såg ekonomiska kunskaper som ett viktigt vapen i den politiska debatten. Nationalekonomerna vann ju alla strider de gav sig in i (Bergström 2015, s 44). (Naturligtvis engagerade sig Villy i den socialdemokra-

tiska studentföreningen Laboremus.) Nationalekonomiska institutionen var dock inte enkel den heller. Tord Palander hade precis lika många excentriska drag som Wold och var dessutom konfliktbenägen, men han gav både lysande och charmerande kurser och han var generös. I vilken utsträckning Palander bidrog till att Villy Bergström fortsatte med högre studier i nationalekonomi vill jag låta vara osagt. Det var nog snarare hans efterträdare, den otroligt vänlige Naja Bentzel, som blev professor i Uppsala 1965, som fällde utslaget.

2. Socialdemokraten

Villy var starkt engagerad i kampen för jämlikhet. ”Som så många andra som vuxit upp i bruks- och gruvsamhällen hade Bergström ett nästan fysiskt påtagligt engagemang mot bristen på jämlikhet”, hävdar Hans O Sjöström (1987, s 98) i *Klassens ljus eller hur man kommer med i arbetarregeringen*. Han drog sig inte för att kritisera partiet när tillväxtvännerna hotade att ta över initiativet. När han ingick i *Tidens* redaktion gisslade han i en ledare Gunnar Sträng för att i samband med en budgetpresentation ha gjort uttalanden som visade att han tappat kontakten med viktiga stämningar och tendenser inom arbetarrörelsen. Det tog naturligtvis hus i helvete och Villy blev utskälld av de trogna partigängarna. ”... [D]et alldeles speciella med denne Villy Bergström, som hade disputerat i nationalekonomi, var att han också hade temperamentet hos en klasskämpe från Grängesberg”, skriver Göran Greider (2018) i sin runa över sin företrädare på chefredaktörsstolen på *Dala-Demokraten*.

Villy var dock inte en person som skulle ha kunnat lämna socialdemokratin. Han frestades aldrig att följa med i den förflyttning från vänster till höger som många av hans kollegor – t ex Assar Lindbeck, Ingemar Ståhl, Nils Lundgren, Carl B Hamilton och Bo Södersten – gjorde under 1970- och 1980-talet, utan han förblev sitt ursprung och sin ungdoms socialistiska övertygelse trogen. Hans O Sjöström (1987, s 100) betecknar Villy som ”ideolog”, som en socialdemokrat som varnade för att partiet höll på att tappa bort de långsiktiga målen för alla dagspolitiska småfrågor. Detta inkluderade även Gunnar Sträng. Villy var inte heller speciellt imponerad av de ledare som partiet hade på senare tid. Göran Persson betecknade han i sina memoarer som ”intelligent men obildad”, en man som ”kunde förnedra statsråd efter statsråd och inför hela folket”. Persson, ”med sina felbedömningar personifierar socialdemokratins pinsamma sammanbrott som folkrörelse” (Bergström 2015, s 94). Det hade inte kunnat hända när de ledande socialdemokraterna hette Sandler, Wigforss, Undén, Möller eller Erlander, men eftersom personer med den resningen hade saknats i toppskiktet hade sådana som Göran Persson kunnat ”härja”. I en intervju 2012 tyckte Villy att socialdemokratin hade tappat initiativet på så för partiet centrala områden som arbetsmarknaden och socialförsäkringarna. Mona Sahlin hade bara stått och tittat på och inte gjort något, Håkan Juholt hade

haft fullt upp med att försvara sina många klavertramp och Villy hyste inga större förhoppningar om att Stefan Löfven skulle lyckas få igång idédebatten igen (Sköld 2012).

En av Villys idoler var Ernst Wigforss, som han brevväxlade med. Wigforss – en stor socialiseringsivrare – hade skrivit om industriell demokrati (Wigforss 1948, 1980). Det räckte inte med socialisering (kollektivt ägande), utan företagen måste dessutom demokratiseras på ett sätt som fick de anställda att känna samhörighet med dem. Villy åkte regelbundet ner och besökte honom i bostaden i Stora Hult på Bjärehalvön. Han berättade med beundran i rösten hur Wigforss hade serverat kaffe på någon fin servis som han hade fått från partiet och därvid generad ursäktade sig för att den hade varit så dyr. Förmögenhetsutjämningen var del av Wigforss ideologi även på mikroplanet. Det var ingen tillfällighet att Villy ingick i den redaktionskommitté som sammanställde *Ernst Wigforss skrifter i urval* i nio band 1980.

Ekonomisk demokrati var ett ämne som låg även Villy varmt om hjärtat. Han skrev själv en bok om kapitalbildning och industriell demokrati, när debatten om löntagarfonderna kom igång efter LO:s kongress 1971. LO:s förslag var inte klart förrän 1975, Villys egen variant två år tidigare. *Kapitalbildning och industriell demokrati* (Bergström 1973) kopplar samman hans gamla intresseområde – industrins kapitalbildning och finansiering – med hans jämlikhetspatos. I likhet med Wigforss ville Villy flytta fram arbetarklassens positioner inom industrin. ”Jag försöker konkretisera ett sätt att lösa dagens problem genom att gå över från privat kapitalism till socialism”, skrev han (Bergström 1973, s 6). Kapitalbildningen var svag i början av 1970-talet. För Villy var det självklart att investerings- och tillväxtstimulans måste gå hand i hand med inkomstutjämning och demokratisering av arbetslivet. Jaroslav Vanek (1970, 1971) hade publicerat sina böcker om den arbetarstyrda ekonomin ett par år tidigare och Villy hade låtit sig inspireras av dem. Dock hade de löntagarstyrda företagen en svaghet: Det gick att visa att de tenderade att minska sin produktion och stöta bort arbetskraft när priset på deras varor ökade. Det var inte bra varken för sysselsättningen eller tillväxten. Då förlorade teorin sitt intresse, skriver Villy i memoarboken (Bergström 2015, s 91). Icke desto mindre var det arbetarstyre, eller åtminstone ökat löntagarinflytande på företagen, som var slutmålet, och vägen dit gick via branschfonder (det som ett par år senare skulle komma att kallas löntagarfonder). Det var där sparandet skulle ske och realkapitalet skulle ses som uthyrt till företagen därifrån.

3. Blodstörtningens politiska ekonomi

Eftersom Villy Bergström var både ekonom och politiskt engagerad inom socialdemokratin föll det sig naturligt att han skrev om nationalekonomernas inställning till arbetarrörelsen. Det gjorde han i ett kapitel i den jubileumsskrift som gavs ut 1977, när Nationalekonomiska Föreningen fyllde hundra år (Bergström 1977). Han gick igenom fyra historiska tillfällen ”då

den borgerliga delen av befolkningen och de borgerliga partierna haft en stark känsla av att väsentliga drag i det bestående samhället varit hotade": införandet av den nya arbetslöshetspolitiken 1933, publiceringen av arbetarrörelsens efterkrigsprogram, där planhushållningen sköts fram, ATP-striden 1955–59 och striden om löntagarfonderna 1975–76. Villy undersökte de av partier och intresseorganisationer obundna nationalekonomernas agerande, som det speglades framför allt i debatten i Nationalekonomiska Föreningen. "Har nationalekonomerna hållit sig till en vetenskapligt grundad analys av förslag och motförslag eller har de glidit in i den ena eller andra fållan som partigängare eller språkrör för grupp- och klassintressen?" (Bergström 1977, s 116). Han ställde därvid den dominerande neoklassiska ekonomiska teorin mot arbetarrörelsens på konflikter mellan samhällsklasser grundade doktrin, vad han uppfattade som en liberal, individualistisk syn mot en socialistisk, kollektiv.

Villys slutsats var drastisk. "... [G]enomgången av ledande nationalekonomers ställningstagande till arbetarrörelsens politik under en 44-årig epok har givit ett kompakt intryck av motsättning. Endast den unga generationen av ekonomer i den s k Stockholmsskolan utgör ett undantag i den mån dessa ekonomer slogs för den nya arbetslöshetspolitiken" (Bergström 1977, s 154). Därefter såg emellertid Villy ett kompakt mörker. De flesta "obundna" nationalekonomerna hade varit mot den politik som arbetarrörelsen stod för. Detta gick knappast att förklara med deras sociala bakgrund, utan det var deras utbildning som låg dem i fatet: nationalekonomins studium av den individuella, nyttomaximerande, människan och det vinstmaximerande företaget. En nationalekonom var en person med en doktorsgrad i "liberalism" och arbetarrörelsen hade växt fram i opposition mot liberalismens konsekvenser. Det var därför inte så konstigt att de till namnet obundna ekonomerna motarbetade arbetarrörelsen. De hade varit partiska och ofta osakliga. Heckscher, Cassel, Lundberg och Lindbeck hade framträtt "som några slags siare eller orakel. Storslagna prognoser om den politiska utvecklingen" hade framförts i "vetenskaplig drapering". "Men nationalekonomerna är givetvis charlataner (eller skall vi nöja oss med att kalla dem gycklare?) på det politiska prognosmakeriets marknadstorg, liksom de flesta medborgare från atomfysikern till städerskan" (Bergström 1977, s 157). Utan att explicit nämna det hade Villy tagit upp arvet från Gunnar Myrdals (1930) klassiker, *Vetenskap och politik i nationalekonomien*.

Erik Lundberg, Bertil Ohlin, och Assar Lindbeck reagerade mot Villy tes. Lundberg tog Villy med en klackspark: "Jag saknar Villy Bergströms upphöjda distans och därmed hans förmåga att från ideologens höga men lutande torn se ner på de gamla ekonomernas trevande debatter" (Lundberg 1977, s 160). Han höll med Villy om att ekonomerna hade en liberal bias, men ekonomskaran var inte homogen. Den erbjöd många olika sätt att se på tillvaron. Myrdal, Ohlin, Ingvar Svennilson och Lundberg själv hade inte varit främmande för politiska ingrepp i ekonomin, även om de kanske hade ändrat mening i vissa frågor över tiden. Bertil Ohlin (1978) vidgade

perspektivet utöver de ekonomer som hade yttrat sig i Nationalekonomiska Föreningens debatter. Var fanns Gunnar Myrdal, Karin Kock, Dag Hammarskjöld, Alf Johansson och Svennilson? De ekonomer Villy hade valt ut hade alla en negativ inställning till arbetarrörelsen, men hur representativa var de för kåren som helhet? Den som tog mest illa upp var Assar Lindbeck. Han kan aldrig ha varit så nära att få blodstörtning. Uppsatsen borde ha refuserats, tyckte han. Den var osaklig och argumenterade på låg nivå. (Jag kan se och höra Villy framför mig, skrockande och skrattande, berättande om detta.) Villy hade gjort ett urval som passade hans syften. Hans ”oberoende” ekonomer var alla sådana som motsatte sig arbetarrörelsens intressen. Lindbeck blev så upprörd över Villys ”verklighetsförvanskningar” att han anmälde sitt utträde ur Nationalekonomiska Föreningen. Tryckfriheten fick inte ursäkta att Nationalekonomiska Föreningen publicerade ”verklighetsförvanskande generaliseringar om svenska ekonomer som grupp” (Lindbeck 1978, s 39).

Villys essä var, för att citera Viktor Rydberg, ”ett spjut, som … [han] slungat mot de fientliga lederna i krigarens lovliga avsikt att såra och döda”. Det var inte så konstigt att den väckte opposition, framför allt från Lindbeck. ”Inte på flera decennier har en nationalekonom i vårt land debatterat ett politiskt förslag [löntagarfonderna] med sådana argument och i ett sådant tonläge som Lindbeck” (Bergström 1977, s 152). Villy tyckte att ekonomerna i fråga om löntagarfonderna hade hållit ett högre tonläge än såväl politikerna, allmänheten och intresseorganisationerna, och det berodde framför allt på Lindbecks talrika inlägg.

4. I arbetarrörelsens vetenskapliga tjänst

Redan före disputationen 1981 flyttade Villy till det 1977 inrättade Arbetslivscentrum. Han fick, som han själv hävdade, tjänsten utan att någon bett om hans cv. Det räckte med att han hade ett grundmurat anseende som god socialdemokrat. Villy stannade till 1984, men han trivdes inte där. Stället var genompolitiserat. Det leddes av avdankade politiker som inte kunde något om forskning. ”Där bedrevs bl a något som kallas aktionsforskning, vilket betydde att om det var en strejk på något dagis i Stockholmstrakten, försvann halva institutet dit för studier”, skriver Villy i sin memoarbok (Bergström 2015, s 57). Han rekommenderade så småningom Kjell-Olof Feldt att lägga ner Arbetslivscentrum, men det tog ända till 2007 innan det avvecklades, av den då nytillträdda borgerliga regeringen.

När han slutade på Arbetslivscentrum fick Villy ett eget fögderi: Fackföreningsrörelsens Institut för Ekonomisk Forskning (FIEF). LO hade kommit på att alla från universiteten fristående ekonomiska forskningsinstitut var finansierade av näringslivet, vilket krävde motåtgärder. Institutet politiserades emellertid inte, utan på samma sätt som t ex på IUI, fick forskarna full frihet att inom de områden som var av intresse för LO själva formulera sina problem och publicera dem utan facklig inblandning. Vil-

ly ledde och byggde upp institutet från 1985 till 1995. Han koncentrerade forskningsprogrammet till arbetsmarknadsfrågor, makroekonomi, stabiliseringspolitik och strukturekonomi. Det senare definierade han som teknisk utveckling, internationell handel och konkurrenskraft. Han såg till att hålla institutet borta från den utredningsverksamhet som pågick på LO. FIEF var ett forskningsinstitut. Forskarstaben var stark: Bertil Holmlund, Lars Lundberg, Jonas Agell, Per Lundborg och Magnus Henrekson.

5. Chefredaktör, men ändå inte, hellre vice riksbankschef, och LO än en gång

Mellan 1995 och 1999 var Villy Bergström chefredaktör för *Dala-Demokraten*. Tidningen var i kris. Konkurrensen om läsarna i Dalarna var hård. *Dala-Demokratens* vd fick bort förlusterna genom att skära ner på personalen och genom att ändra organisationen på ett sätt som möjliggjorde större statliga subventioner. Villy tyckte inte han hade något att säga till om. ”I realiteten var jag en slags inhyrd ledarskribent och kolumnist, inget mer”, konstaterade han när det var dags att blicka tillbaka. Lokalpolitiken var svår att sätta sig in i, det blev till att skriva om många nya områden, och Villy lyckades tappa fyrtio prenumeranter när han skrev att Sverige inte behövde någon kung. I utrikesnämnden kunde han enkelt ersättas av talmannen eller ”en hösäck” (Bergström 2015, s 110). Villy uppfattade stämningen på *Dala-Demokraten* som dålig, splittrad och intrigant. Det var därför lätt för honom att tacka ja när ordföranden i Riksbankens fullmäktige, Sven Hulterström, hörde av sig och undrade om han stod till förfogande för en post som vice riksbankschef. Det gjorde han.

Villy utnämndes 1999 och skulle stanna på Riksbanken till slutet av 2005, när det blev dags för pension. Banken hade just blivit formellt självständig och direktionen var oavsättlig. Den formulerade själv inflationsmålet, utifrån vaga direktiv från riksdagen. Villy gillade arrangemanget. Det skapade stabilitet i penningpolitiken och inflationsförväntningarna. Villy trivdes på banken. Kompetensen i direktionen var hög, på något undantag när, Urban Bäckström hade en lätt och avväpnande ledarstil och staben på banken var synnerligen kompetent. ”Det har varit en gammal tradition i Sverige att ledande ekonomer har varit starkt intresserade av ekonomisk politik och därvid också gärna låtit sig engageras i rådgivande verksamhet i varierande former”, skrev Erik Lundberg (1977, s 159) i sitt kapitel i Nationalekonomiska Föreningens jubileumsskrift. Det är svårt att hitta någon som citatet passar bättre på än Villy. När han själv summerade sina riksbanksår kunde han konstatera ”att ingen av mina tidigare arbetsplatser kan mäta sig med Riksbanken. Tiden där var den bästa under mitt arbetsliv” (Bergström 2015, s 136).

De sju åren på Riksbanken tvingade Villy att lägga ett bokprojekt på hyllan. Han hade, inför LO:s hundraårsjubileum 1998, i anslutning till projektet *Svensk fackföreningsrörelse efter andra världskriget*, inbjudits att skriva en

historik över LO:s olika förslag till ekonomisk politik. Boken (Bergström 2007) blev inte klar förrän 2007, när Villy hade slutat på Riksbanken. I den gick han igenom innehållet i den ekonomiska politik som förordades av LO under efterkrigstiden fram till 2000. Boken anknyter till *Kapitalbildning och industriell demokrati*. Villy betonade att vad han var intresserad av var de av fackföreningsrörelsens ekonomisk-politiska förslag som var av systemförändrande karaktär: kapitalbildningens kollektivisering, planhushållning och regleringar. Han skärskådade Gösta Rehns och Rudolf Meidners solidariska lönepolitik och stabiliseringspolitik (Landsorganisationen i Sverige 1951) och hur den mottogs inom LO, EFO-rapportens (Edgren m fl 1970) analys av konkurrensutsatta och skyddade sektorer, trycket på sysselsättning och löner från den ökade inflationen, införandet av inflationsmålet som det viktigaste ekonomisk-politiska målet under Carl Bildts borgerliga regering och arbetarrörelsens reaktion. Fördelningspolitiken, särskilt löneutjämningen, och den interna debatten om den, fick ordentligt utrymme. Diskussionen av sparande och kapitalbildning koncentrerades naturligt nog på löntagarfonderna. Ett kapitel behandlade den tekniska omvandlingen och behovet av en aktiv näringspolitik. Till sist gick Villy igenom den idéorienterade debatten om önskvärdheten av socialism och dröjde då vid Nils Karlebys (1926) skeptiska inställning och Wigforss mer vacklande, å ena sidan, och den pragmatiska inställningen hos hans egna samtida: Kjell-Olof Feldt (1991), Ingvar Carlsson och Anne-Marie Lindgren (1996), å den andra.

6. Älgar och Ellington

Villys stora fritidspassion var jakten. Han var en väldig jägare – en Nimrods jämlike. Jag hade en gång en slips med änder på. Villy kallade den för en andjaktslips. Han berättade att när han skulle bli chef för FIEF ställde han som villkor till Stig Malm att han skulle få vara ledig under älgjakten. Det fick han. När vi på Handelshögskolan 1999 firade hundraårsminnet av Bertil Ohlins födelse med ett stort symposium ställde Riksbanken upp med en mottagning för symposiedeltagarna. Jag kunde inte hålla mig utan frågade Urban Bäckström om det var så att vice riksbankschefen Bergström möjligen hade en liknande klausul i sitt anställningsavtal även där. Det hade han. En gång när jag var på besök hemma hos Villy i Uppsala åkte jag på att titta på hans fina jaktvapen. Det hjälpte inte att jag talade om att jag var totalt ointresserad av jakt. Villy öppnade vapenskåpet. Bredvid bössorna låg ett originalmanuskript av Herman Hesse som Villys hustru Eva hade fått in till sitt antikvariat. Jag frågade om vi inte hellre kunde titta på det. Det kunde vi inte.

Villy hade en annan stor passion förutom jakten: Duke Ellington. Naja Bentzel, som också var jazzfan, men hade Jack Teagarden som sin stora idol, tyckte att han väl kunde lyssna på något annat också, men det tyckte inte Villy. Det räckte med Duke (och lite höll jag med – Duke var också min

absoluta favorit). Villy skrev om Ellington i *LO-Tidningens* kulturbilaga (Bergström 1989), när James Lincoln Colliers (1988) biografi över honom hade översatts till svenska 1988. Han hade redan i skolåldern begripit att Duke skulle bli ett livslångt intresse. Och så blev det. I sin artikel skriver Villy mest om den första guldåldern, 1927–29, och den andra, den största, 1940–41. Det var hans favoritepoker, särskilt 1940–41. Men han skriver också om Ellingtons svaghet för tvivelaktiga sångare, den risiga disciplinen i bandet och hans sätt att komponera, med bandet som notblock och försökskanin. När Villy gästforskade på Stanforduniversitetet 1974 hade han köpt biljetter till två Ellingtonkonserter för hela familjen, men några dagar före konserterna, den 24 maj, dog Duke. Villy kom ständigt tillbaka till det.

7. Socialism på riktigt

Villys stora bidrag till världslitteraturen är hans skildring från Nordkorea. Han åkte dit 1971 tillsammans med Arne Hjort från Vietnamgrupperna och Kurt Wickman från KFML (som sedermera avfallit till kapitalismens högerkant), inbjudna av den nordkoreanska regimen, som träget arbetade på att förbättra bilden av landet i väst. Villy hade just varit *Tiden*-redaktör (1965–70), eller som nordkoreanerna definierade det, redaktör för det statsbärande partiets ideologiska tidskrift. Det garanterade ett välvilligt mottagande, men när svenskarna (för artighets skull) blev tillfrågade vad de ville göra och Villy svarade: ”Jag vill träffa Kim Il-sung!”, sjönk deras guide genom jorden och började svamla om något ovidkommande. Några dagar senare fick Villy besked om att den store ledaren tyvärr var upptagen med statsangelägenheter och inte hade tid, men det gick bra att besöka hans födelseby.

Nordkoreanerna visade bara upp det som framstod som fördelaktigt, men det fungerade ändå inte riktigt. Villy och Kurt Wickman skrev efter hemkomsten en bok (Bergström och Wickman 1972) där de analyserade landet, dvs Wickman skrev om hur det tedde sig sett genom Kim Il-sungs samlade verk, medan Villy skrev om vad han såg och om hur verkligheten avvek från propagandan – en i långa stycken obetalbar och fullständigt avslöjande skildring. När boken på Magnus Henreksons initiativ kom ut i en andra upplaga 2010 (Bergström och Katzeff Silberstein 2010) hade Villy gjort ett tillägg till sin ursprungliga skildring efter ett andra besök i landet 2002, medan Wickmans del hade ersatts av en kritisk, analytisk del författad av Koreaspecialisten Benjamin Katzeff Silberstein.

Villy berättade om utresan från Pyongyang, som var ett äventyr i sig. De tre musketörerna hade rest dit med Aeroflot och i villkoren ingick att de måste stanna tre dagar i Moskva på återresan för att öka den sovjetiska reserven av utländsk valuta. Först krävdes dock ett visum som tillät detta och det måste inskaffas i Pyongyang. Ryssarna uppfattade förmodligen inte den svenska vänsterdelegationen som något annat än förklädda kapitalistsvin,

så de tre fick antechambrera utanför ambassadens visumavdelning nästan en hel dag innan de blev insläppta och slutligen fick sina papper. De tre dagarna i Moskva gick – vodka gjorde det lättare för en del av delegationen att uthärda arbetarnas paradis – och till sist skulle färden till Stockholm anträdas. I utresekontrollen väntade en stor uniformerad kontrollant med hög mössa av gängse svulstigt sovjetstuk. Han tog passen och tittade på svenskarna: ”Visum utgånget! Tillbaka till Pyongyang!” De tre kröp ihop i väntan på den omedelbara deportationen, när ryssen såg på dem en gång till, slog sig för knäna och gapskrattade innan han vinkade igenom dem. Uppenbarligen hade han erfarenhet av det kommunistiska broderlandet.

Slutligen: Villys självbiografi, *Från banker, bruk och lärosäten* (Bergström 2015), framtjatad av hans son Örjan – tack för det! – är oerhört sympatisk, ingen torr uppräkning av valda bitar av hans cv, inget titta vad jag har varit duktig, utan Villy bjuder på sig själv, i alla avseenden. Den är, som han själv, humoristisk, intellektuell och färgstark. Vilken politisk åskådning man än må ha: Ju fler Villy Bergström dess bättre. Anno 2019 ter sig ekonomkåren blekare än på länge.

REFERENSER

Bergström, V (1969), *Den ekonomiska politiken i Sverige och dess verkningar*, Industriens Utredningsinstitut och Almqvist & Wiksell, Stockholm.

Bergström, V (1973), *Kapitalbildning och industriell demokrati – socialdemokratiska perspektiv*, Tidens förlag, Stockholm.

Bergström, V (1977), ”Nationalekonomerna och arbetarrörelsen”, i Herin, J och L Werin (red), *Ekonomisk debatt och ekonomisk politik – Nationalekonomiska Föreningen 100 år*, Norstedts, Stockholm.

Bergström, V (1982), *Studies in Post-war Swedish Industrial Investments*, Studia Oeconomica Upsaliensia, Uppsala.

Bergström, V (1989), ”Ellington – orkestern var hans instrument”, *Ackord, LO-Tidningens kulturbilaga*, nr 4, 8 december 1989.

Bergstöm, V (2007), *Rättvisa, solidaritet och anpassning – landsorganisationens ekonomiska politik under fem årtionden*, Atlas, Stockholm.

Bergström, V (2009), ”Ragnar Bentzel – forskaren, handledaren, vännen”, i Henrekson, M (red), *IFN/IUI 1939-2009*, Ekerlids Förlag, Stockholm.

Bergström, V (2015), *Från banker, bruk och lärosäten*, Premiss förlag, Stockholm.

Bergström, V och B Katzeff Silberstein (2010), *Bilder från Nordkorea*, Bokförlaget Atlas, Stockholm.

Bergström, V och K Wickman (1972), *Bilder från Nordkorea*, Tidens förlag, Stockholm.

Carlsson, I och A-M Lindgren (1996), *Vad är socialdemokrati? En bok om socialdemokrati*, Sveriges socialdemokratiska arbetareparti, Stockholm.

Collier, J L (1988), *Duke Ellington*, Rabén & Sjögren, Stockholm.

Edgren, G, K-O Faxén och C-E Odhner (1970), *Lönebildning och samhällsekonomi*, Rabén & Sjögren, Stockholm.

Feldt, K-O (1991), *Alla dessa dagar*, Norstedts, Stockholm.

Greider, G (2018), ”En intellektuell som kunde bli förbannad”, *Dala-Demokraten*, 26 november 2018.

Karleby, N (1926), *Socialismen inför verkligheten*, Tidens förlag, Stockholm.

Landsorganisationen i Sverige (1951), ”Fackföreningsrörelsen och den fulla sysselsättningen”, rapport till LO-kongressen 1951, Landsorganisationen i Sverige, Stockholm.

Lindbeck, A (1978), ”Förvanskningar om ekonomerna och arbetarrörelsen”, *Ekonomisk Debatt*, årg 6, nr 1, s 34–39.

Lundberg, E (1961), *Produktivitet och räntabilitet – studier i kapitalets betydelse inom svenskt näringsliv*, Studieförbundet Näringsliv och Samhälle, Stockholm.

Lundberg, E (1977), ”Ekonomernas debatt om ekonomisk politik – strödda synpunkter”, i Herin, J och L Werin (red), *Ekonomisk debatt och ekonomisk politik – Nationalekonomiska Föreningen 100 år*, Norstedts, Stockholm.

Myrdal, G (1930), *Vetenskap och politik i nationalekonomien*, P A Norstedt & Söners Förlag, Stockholm.

Ohlin, B (1978), ”Nationalekonomernas hållning till samhällsproblemen”, *Ekonomisk Debatt*, årg 6, nr 4, s 253–260.

Sjöström, H O (1987), *Klassens ljus eller hur man hamnar i arbetarregeringen*, Norstedts, Stockholm.

Sköld, M (2012), ”Tre frågor till Villy Bergström”, *Göteborgs-Posten*, 5 februari, www.gp.se/nyheter/sverige/tre-fr%C3%A5gor-till-villy-bergstr%C3%B6m-1.692849.

Vanek, J (1970), *The General Theory of Labor-Managed Economies*, Cornell University Press, Ithaca, NY och London.

Vanek, J (1971), *The Participatory Economy: An Evolutionary Hypothesis and a Strategy for Development*, Cornell University Press, Ithaca, NY och London.

Wigforss, E (1948), *Ekonomisk demokrati*, Natur och Kultur, Stockholm.

Wigforss, E (1980), *Ernst Wigforss skrifter i urval. II. Agitatorn*, Tidens förlag, Stockholm.